

1.01

UDK: 323(497.4) "1941/1990" : 316.647.8(=163.6)

Prejeto 2. 4. 2013

Jernej Mlekuž*

»Moja politika je kranjska klobasa«. Par madežev kranjske klobase v slovenski politiki, zapackanih v slovenskem časopisju do prve svetovne vojne

IZVLEČEK

Kranjska klobasa v obdobju od pomladi narodov do razpada Avstro-Ogrske ni bila zgolj polnilo želodca, temveč tudi velecenjeno okrepcilo, poživilo sprva prebujajoče se in pozneje v zadnjih desetletjih obravnavanega obdobja že povsem prebujene narodne identitete. Imela je posebno mesto v slovenski družbi in kulturi. Kaj pa njeno mesto v političnem življenju? Predusem je imela velik simbolni, označevalni potencial, bila je močno označen objekt, ki je lahko pritegnil zelo različne (upo)rabe, bila je prikladna, pogosto pri roki za različne priložnosti in potrebe, med drugimi tudi takšne ali drugačne »politične«. Besedilo se omeji na tri packe kranjske klobase v slovenski politiki obravnavanega obdobja, zapackane v časopisju: v žuganju piscev Slovenskega naroda »elastikom« – politikom zmerne narodne politike v Taaffejevem obdobju, v sporih znotraj socialističnega tabora med Slovenci v ZDA in v enem od največjih družabno-političnih škandalov na Kranjskem pred 1. svetovno vojno, zavretem v ozračju neizprosne liberalno-klerikalnega boja za oblast, v t. i. aferi Theimer.

Ključne besede: kranjska klobasa, slovensko časopisje, (slovenska) politika, politični spori.

*ABSTRACT**»MY POLICY IS CARNIOLAN SAUSAGE«**A COUPLE OF CARNIOLAN SAUSAGE STAINS IN THE SLOVENIAN POLITICS,
SMEARING THE SLOVENIAN NEWSPAPERS BEFORE WORLD WAR I*

In the period between the Spring of Nations and the dissolution of the Austro-Hungarian Empire, Carniolan sausage did not only fill stomachs. It was also a highly esteemed refreshment, a stimulant for what was initially nascent and later – in the final decades of the period under consideration – already completely awakened national identity. Carniolan sausage had a special place in the Slovenian society and culture. However, what about its place in the political life? It especially had a great symbolic potential and it was a strongly marked object, allowing for various

* dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; mlekuz@zrc-sazu.si

uses. It was convenient, frequently available for various occasions and needs, among others also for a range of »political« applications. The following text limits itself to three Carniolan sausage stains in the Slovenian politics in the period under consideration, smearing the press: the wagging fingers of the Slovenski narod newspaper journalists at the »flexible« – the politicians of moderate national policy in the Taaffe period; the disputes within the socialist camp among Slovenians in the United States; and finally one of the biggest social-political scandals in Carniola before World War I, brought to the boiling point in the atmosphere of the ruthless liberal-clericalist struggle for authority during the so-called Theimer affair.

Keywords: Carniolan sausage, Slovenian press, (Slovenian) politics, political disputes

Naslov članka je kajpada iztrgan, z britvijo izrezan iz satiričnega lista *Brivec* (»bril trikrat na mesec«), kjer pod sliko Dobrovoljčka brije to besedilo: »Dobrovoljček: Naj krenem na levo ali desno, povsod sama neumna politika, opozicija, obstrukcija, abstinenca. Moja politika je kranjska klobasa s hrinom; opozicijo nosim le v nogah kedar ga imam pod klebukom pol vedra; abstinenco drži moj trebuh samo takrat, kedar sem se najedel da komaj diham in obstrukcijo uganjam kadar mi moja Žefa zasmodi volovsko 'brižadlo'. Takih politikov potrebuje naša Avstrija. — Kaj ne modri možje!«¹

»Brivčev Dobrovoljček«.

¹ Brivec, 10. 1. 1899.

Kot sedaj že dobro vemo, kranjska klobasa v obdobju od pomladi narodov do razpada Avstro-Ogrske ni bila zgolj polnilo želodca, temveč tudi velecenjeno okrepčilo, poživilo sprva prebujajoče se in pozneje v zadnjih desetletjih obravnavanega obdobja že povsem prebujene narodne identitete.² In ne samo to, imela je – zaradi svojega neizbrisljivega okusa po slovenskem, častnega mesta na jedilniku v gostilni »made in Slovenija« – zelo posebno, bržkone ne povsem nepomembno mesto v intenzivno kuhajoči se slovenski družbi in kulturi. Kaj pa njeno mesto v slovenski politiki oziroma v slovenskem političnem življenju? Prav na to kratko vprašanje bomo poskušali odgovoriti v tem kratkočasnem besedilu, oziroma, če smo piko- ali besedilu primernejše, klobasolovski, pogledali bomo, kako je bilo slovensko politično življenje – bogato postreženo na časopisnem papirju – začinjeno, popackano, zamaščeno s kranjsko klobaso. Torej, pod inšpekcijski oziroma raziskovalni drobnogled bomo postavili nekaj mastnih, sočnih madežev, ki jih je v slovenskem političnem življenju oziroma v časopisju, ki je vestno beležilo to meseno življenje prepojeno s političnimi prepričanji in nazori, zapackala kranjska klobasa. In kaj naj bi ti madeži pravzaprav bralcem servirali? Postregli naj bi odgovore (no, nikakor ne končne in dokončne, ampak zelo parcialne) na vprašanje, kako, na kakšne načine se je slovenska politika – nedvomno zelo pomembna in relativno dobro opisana zadeva slovenskega žitja in bitja,³ neizbežno pogreta v časopisju, temu, z besedami Ivana Prijatelja, »instrumentu, ki je pri kulturnem in civilizacijskem prepородu slovenskega ljudstva v narod od imenovanih šestdesetih let igral glavno vlogo«⁴ – krepčala s kranjsko klobaso.

Zakuhamo torej lahko nekakšno tezo, da je imela kranjska klobasa (tudi) politični potencial, oziroma, da je služila političnim interesom, kot lahko med drugim preberemo v *Soči*, goriškem listu liberalnih prepričanj:⁵ »Primorskemu listu« [krščansko-socialni list],⁶ temu najpripravnejšemu listu za zavijanje kranjskih klobas, svetuje-

² Jernej Mlekuž: Ostrupljanje s klobaso: nekaj ugrizov v klobčič kranjske klobase in narodnega ponosa, zvit v slovenskem časopisju od pomladi narodov do konca prve svetovne vojne. V: Zgodovina za vse, 2013, št. 1, str. 30–41 (dalje Mlekuž, Ostrupljanje s klobaso).

³ O političnem življenju v obravnavnem obdobju Peter Vodopivec: Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja. Ljubljana 2006 (dalje Vodopivec, Od Pohlinove slovnice do samostojne države); Vasilij Melik: Slovenci 1848–1918: razprave in članki. Ljubljana 2002 (dalje Melik, Slovenci 1848–1918); Stane Granda: Prva odločitev Slovencev za Slovenijo. Ljubljana 1999 (dalje Granda, Prva odločitev Slovencev za Slovenijo) idr.

⁴ Gl. Branko Marušič: Slovenski periodični tisk na Goriškem. V: Jadranski koledar 1987. Trst 1988, str. 223–232 (dalje Marušič, Slovenski periodični tisk na Goriškem), tu str. 223. Časopis – to po Benedictu Andersenu osrednje »produkcijsko sredstvo« za oblikovanje in razvoj narodne identitete – nedvomno ni bil pomemben le zaradi uveljavljanja ideje, da so ljudje, ki berejo isti jezik, pripadniki iste (narodne) skupnosti (kar jim je omogočilo, da so si neznance onkraj meja lokalnih skupnosti zamišljali kot pripadnike iste skupnosti). Časopis je prinašal, širil in utrjeval tudi skupne teme, vsebine, ideje, simbole ter njihovo specifično percepcijo, in je tako gradil, utrjeval, oblikoval narodna občestva.

⁵ Soča je bila med leti 1889 in 1893 v katoliških rokah. O časopisju na Goriškem v omenjenem obdobju piše podrobno Marušič, Slovenski periodični tisk na Goriškem.

⁶ Primorski list je začel izhajati v Trstu leta 1893, z drugim letnikom pa se je preselil v Gorico in tu izhajal do leta 1914. Klerikalni tabor, ki na Goriškem ni bil enoten, je izdajal več različnih časopisov (Gorica, Primorski list, Delavski prijatelj in Rimski katolik). – Marušič, Slovenski periodični tisk na Goriškem, str. 228.

mo: le nikar ne ljudi furbati!«⁷ In prav s tem političnim potencialom in političnim interesom kranjske klobase bomo poskušali potešiti klobase lačno bralstvo. Če to zakuho neokusno zamastimo še z motom Sidneya W. Mintza: Ko enkrat razumemo razmerje med politiko in kranjsko klobaso, na novo odkrivamo zgodovino nas samih.⁸ Poglejmo torej to razmerje med politiko in kranjsko klobaso ter poskusimo v teh politično razkuhanih ali prekuhanih časih na novo odkriti zgodovino nas samih.

»Elastični možje, zamaknjeni v obljubljeno 'kranjsko klobaso'«

Jasno in glasno povejmo že na začetku: kranjsko klobaso so uživali tako klerikalci kot liberalci, tako naprednjaki kot konservativci, tako mladoslovenci kot staroslovenci, tako, kot bi danes rekli, levi kot desni. Pa seveda tudi bolj maloštevilni socialisti.⁹ O tem pričajo vsemogoča časopisna povabila, vabila, poročila idr. z dogodkov te ali one politične družine. Da ne bomo predaleč odklobasali, se za hip izmuznimo na eno od prireditev (no, v pričakovanje le-te) političnega tabora, ki mu bomo posvetili večino besedila v tem poglavju, na »sokolovo maškarado«: *»Praznik, katerega željno pričakuje mlado in staro! Tudi mi se ga veselimo in tem večje je naše radostno razpoloženje, ker naš gostitelj ne štedi z izbornim falernskim vinom in s pristnimi, že tedaj po vsem svetu znanimi kranjskimi klobasami (farcimenta Carniolica).«*¹⁰

A kranjske klobase tako eni kot drugi niso uživali le med zobmi, ampak tudi ali še bolj v jeziku. In prav v uživanju kranjske klobase v jeziku, kot kažejo časopisna besedila, se rišejo razlike med političnimi tabori.

Vedeti moramo, da kranjska klobasa ni bila le sočen označevalec za slovenstvo in za vsemogoče v slovenstvo namakane reči, temveč je bila tudi stvar vsakdanje, zelo konkretne, banalne uporabe, kot lahko preberemo v prvem slovenskem ženskem listu: *»Ti samogoltni samci, ti izžeti dvoonožni sesalci, ki se kopljejo v lužah namesto v*

⁷ Soča, 19. 2. 1906. Konec liberalno-katoliške sloge na Goriškem je bilo leta 1899 (tega leta začne tudi izhajati novo glasilo klerikalnega tabora Gorica). Leto kasneje je bila ustanovljena Narodno napredna stranka na Goriškem, katoliška stran pa je zaradi notranjih nasprotij (med pristaši t. i. liberalnega katolicizma in krščanskimi socialci) svojo politično stranko postavila šele leta 1907, ko je bila v Gorici ustanovljena slovenska ljudska stranka. – Vodopivec, Od Pohlinoe Slovnice do samostojne države, str. 113.

⁸ Sidney Wilfred Mintz: Sladkost in moč: mesto sladkorja v moderni zgodovini. Ljubljana 2010, str. 311. V originalu: »Ko enkrat razumemo razmerje med blagom in osebo, na novo odkrivamo zgodovino nas samih.«

⁹ Prve delavske stranke na slovenskem ozemlju se pojavijo v sedemdesetih letih 19. stoletja. V osemdesetih letih se podobno kot drugje v Avstriji nadaljuje oblikovanje delavskega političnega tabora, ki pa je leta 1884 doživel udarec z zaostrenim vladnim nastopom proti socialistom, ko so oblasti ljubljanskega delavskega voditelja Franca Železnikarja in njegove somišljenike zaprle in jih obsodile na dolgoletne zaporne kazni. V istem času so zaprli tudi več slovenskih simpatizerjev socializma drugje po Avstriji. Ljubljansko delavsko društvo je leta 1887 obnovilo dejavnost in se povežalo z avstrijskim socialnodemokratskim gibanjem. Tripolno politično podobo, ki je ustrezala stanju pri drugih avstrijskih in zahodnoevropskih narodih, je slovensko politično življenje z uveljavitvijo socialne demokracije dobilo v devetdesetih letih 19. stoletja. – Vodopivec, Od Pohlinoe Slovnice do samostojne države, str. 91, 108–109, 124.

¹⁰ Slovenski narod, 24. 2. 1911, Društvena naznanila. Sokolova maškarada.

čisti vodi — katerim so problemi življenja samo kranjske klobase in dobro vino, ki lazijo samo za dekleti in tulijo za njimi kot lačni volkovi, delajo malo ali pa nič.«¹¹ In ne samo to, kranjska klobasa je bila predmet posebnega telesnega (in seveda tudi duševnega) ugodja, užitek: »Polovica kranjske klobase bi mi bila ljubša, kakor vse te bedarije o človeštvu in o socialnih pravicah in krivicah. Ko sem vaju poslušal, mi je bilo tako pri srcu, kakor zdravemu človeku, kadar ga zapro v norišnico.«¹² Na eni strani torej trivialnost, materialnost, samoumevnost kranjske klobase in na drugi strani njena zazrtost v svet (narodnih) idealov, čaščenj, idej. Bila je (in še vedno je) kočljiva reč, polna metafizičnih muh, ki ne vedo, katero govno jim bolj diši – materialistično ali idealistično. Lahko bi rekli, da je (bila) obdarjena z ambivalentno naravo. Je nadvse uporabna stvar, pritiče ji »fiziološka« koristnost, služi »primarnim« človeškim potrebam. A obdarjena je še z neko drugo bolj posvečeno, idealistično, zaverovano naravo, o kateri smo na dolgo in široko spregovorili na drugem mestu.¹³ In prav ta ambivalentna narava kranjske klobase je, naj se sliši še tako nadrealistično ali halucinogeno, zamastila tudi slovensko politično življenje v obravnavanem obdobju: »(Govor dra. Ivana Tavčarja na volilnem shodu v Višnjigori.) / Cenjeni gospodje volilci! Upanje smo imeli, kakor je goji še dandanes krški Lapajne, da se bodo dale volitve v deželni zbor mirno in dostojno voditi. Že v zadnjem zasedanju smo se v ta namen pošteno trudili, ker smo hoteli dokazati, da vzlic različnim načelom osebe lahko občujejo po oblikah omikanih mož. Poniževali smo se tako globoko, da smo občevali še celo z osebami, ki svojo častno besedo s tisto hitrostjo in lahkoto povžijejo, kakor povžije lačen voznik suho kranjsko klobaso na svojem potu. Varali smo se! In danes je morda stari Lapajne jedina oseba na Kranjskem, ki hoče deželnozbornske volitve brez pohujšanja dognati. Toraj čast temu velikanu! / Naši nasprotniki pa so že pograbili po loparju in 'osrednji volilni odbor katoliško-narodne stranke' je dne 10. avgusta priobčil 'Slovencu' tako imenovani volilni manifest, kojega čitanje bi vsem miroljubnim spravljujcem, katere vlačí naša stranka kot balast s sabo, prav toplo priporočal. Ta manifest kaže v vsaki vrsti oholega dra. Šušteršiča, v celoti pa napravlja vtis, kakor da so ga spisali pijani gorjanci. In v istini, pijani gorjanci bi se danes v 'znamenju svetega križa' – ti hinavci! – radi polastili naših javnih razmer.«¹⁴

A vrnimo se nekoliko v preteklost. Je klobaso v svojem govoru Ivan Tavčar mogoče obudil iz skoraj dve desetletji starega žuganja piscev *Slovenskega naroda* »elastikom« – nasprotovanja politikom zmerne narodne politike v Taaffejevem obdobju? »Da bi opravičili in obrazložili svoje dejanje in nehanje, pisarijo nam ti gospodje, da je narodni razpor tudi pri nas 'pro nihilo,' da nehajmo Nemce v deželi dražiti, da hodimo Slovenci brezpogojno z vladami, potem da se mi Krajnci že prebijemo do sijajne bodočnosti, ko nam bode slovenska narodnost 'deveta briga,' a preljuba 'kranjska klobasa vse!«¹⁵To »mladoslovensko« (ne)uživanje kranjske klobase je bilo še bolj slastno-mastno v članku »Peska v oči!«: »Pa denimo, da je res narodno stvar na Kranjskem na

11 Slovenka, 1901, št. 2, Na divanu za podlistek (R. V. Lačevski, Ljubljana).

12 Slovenski narod, 2. 6. 1905, Koristka. Povest.

13 Mlekuž, Ostrupljanje s klobaso.

14 Slovenski narod, 17. 8. 1901, Proč s hinavščino iz našega javnega življenja.

15 Slovenski narod, 12. 4. 1884, Letošnji velikonočni prazniki.

boljših nogah, nego je v resnici. Ali res mislite, da nam je potem slov. narodnost povsod zagotovljena? O kako se varate! Ali je pa morebiti nekaj resnice na tem, kar se v novejšem času bolj ali manj glasno šepeta, da tu gre samo za kranjsko klobaso in za kranjski cviček. Ako je temu res tako, potem bodite uverjeni, — vi grobokopi slovenskega naroda, da vam bode vaša klobasa hitro presedala, osole vam jo tako, da vas naglo mine vsa slast do nje, in tudi vaš cviček vam zagreni.»¹⁶

Maščoba »elastične kranjske klobase« pa je brizgnila tudi preko meja dežele Kranjske. Zapackala je »Dopisi[e]. Iz Pulja 27. decembra«: »*Kakim potom pa naj dosežemo ta plemeniti namen? Najprilичnejši pot so gotovo bralna društva, čitalnice. Društveno življenje kaj ugodno upliva, zlasti na priprostega človeka. In tako društvo imamo v Pulji. Tja, tja vabite naše rojake, tam v društveni sobi, v prijateljskem pogovoru jim lahko vcepite idealov, kajti narod brez idealov nema bodočnosti, njemu je usojen pogin. Bog ne daj, da bi se v našem narodu ugnjezdili oni nesrečni principi, katere s tako virtuoznoatjo pridigujejo takoimenovani praktični politiki. 'Kranjska klobasa', in naj si bode še tako mastna, nas ne bode rešila narodnega pogina. Le nerazrušljivo srčno prepričanje, možki značaj in plamteče rodoljubje, ti so paladium, kateri nas stori nepremagljive nasproti sovragom našim.»¹⁷ In to seveda ni bila edina mastna packa »elastične kranjske klobase« zunaj meja Kranjske in tudi ne zadnja v vrsti pack. Kot elastika se je raztegnila tudi v »Dopis[e]. Iz Pulja 3. Junija«: »*Zjedinili ste se bili kranjski Slovenci in v složnem delovanju vrgli ste bili tujca-gospodarja iz hiše slovenske. In bili ste sami gospodarji v njej. Toda prirojena nam neslog, pogin našim pradedom, prokletstvo naše, vzplamtela je v narodu. Čredo brez pastirja-voditelja, 'ubogo gmajno' begajo elastični možje, zamaknjeni v obljubljeni 'kranjsko klobaso'!»¹⁸**

»Elastični možje, zamaknjeni v obljubljeni 'kranjsko klobaso'« – tarča ostrega pisanja *Slovenskega naroda* – so bili liberalni politiki, ki so sledili nazorom liberalnega vodja Franca Šukljeta. Ta bržkone najvidnejši slovenski liberalni politiki v Taaffejevem obdobju je prav tako kot slovenski katoliški konservativci zaradi pričakovani večje slovenske avtonomije in strahu pred vplivom nemških liberalcev podpiral nemške konservativce. Pri načelnih zadevah, kjer so imeli Slovenci koristi, je zagovarjal in vodil politiko zmernosti in prožnosti (prijelo se ga je ime »fanatik oportunitizma«). Liberalne politike, ki so sledili njegovi politiki (zmerna narodna politika in prilagoditev razmeram) pa se je prijelo ime »elastiki«. »Elastikom« so z zahtevami po odločnejši narodni politiki nasprotovali starejši liberalci (Josip Vošnjak in Valentin Zarnik) in še bolj goreče mlajši radikali (Ivan Hribar in Ivan Tavčar),¹⁹ s prepričanjem, da kranjska

¹⁶ Slovenski narod, 26. 5. 1884, Peska v oči. Z razliko od Kranjske, v kateri je v Taaffejevi dobi prevladovala zmerna narodna politika, je bilo na Štajerskem in Koroškem precej drugače. Uveljavljanje slovensčine v upravi in šolstvu je bila osrednja ost političnega boja narodnjakov vse ko konca dvojne monarhije. Bolje je bilo na Goriškem. – Branko Goropevšek: Od slogaštva do političnih strank – Slovenci in slovenske dežele v Taaffejevi dobi. V: Slovenska kronika 19. stoletja 1884–1899. Ljubljana 2001, str. 11–16 (dalje Goropevšek, Od slogaštva do političnih strank), tu str. 13.

¹⁷ Slovenski narod, 30. 12. 1884.

¹⁸ Slovenski narod, 8. 6. 1885.

¹⁹ Goropevšek, Od slogaštva do političnih strank, str. 13. V drugi polovici osemdesetih let 19. stoletja je, kot piše Goropevšek, prišlo do zblizanja med posameznimi strujami v liberalnem taboru, saj

klobasa – nedvomno dobro uveljavljen, slavljen in čislan označevalec za slovenstvo, a na drugi tudi zelo trivialna, banalna, materialna reč – »naj si bode še tako mastna, [...] ne bode rešila narodnega pogina.«

»Socialistično razmotrivanje«

Kot je dobro znano, se je tudi slovenska politika izselila s Slovenci v ZDA.²⁰ Z izseljenci in politiko pa je preko oceana odklobasala prav tako kranjska klobasa (ki je mimogrede z leti postala velecenjena »slovenska klobasa«, *Slovenian sausage*). A na drugi strani oceana je nad banalnostjo kranjske klobase vihal nos (med drugimi tudi) anonimni pisec *Proletarca*,²¹ »lista za interese delavskega ljudstva«: — *G. Konda pravi v 'Glas Svobode', potem ko je naštel koliko odstotkov gradiva se je uporabilo v to ali drugo smer* — a drugo je pa razno nesocialno razmotrivanje. *Prav imate g. Konda! 'Proletarec' se ne bode nikdar bavil s socialnim razmotrivanjem kakeršnim se bavi 'Glas Svobode', ki bo pričel kmalu prinašati članke o zakletih princezinjah in družih prismođarijah. 'Proletarec' se bavi s socialističnimi razmotrivanji, ki posegajo globoko v današnje socialne razmere. G. Konda sta besedi socialističen in socialen kranjska klobasa kakor mu je še mnogo družih besedij z devitimi pečati zapečateni knjiga.*²²

Drugačen, manj vzvišen, če ne že kar užitekarski odnos do kranjske klobase je

je na Kranjskem vse bolj grozil razkol v slogaški politiki. O elastikih, slogaštvu, zblizevanju in razhajanju dveh največjih političnih taborov idr. tudi Andrej Pančur: Doba slogaštva. V: Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992. Ljubljana 2005, str. 30–31; isti: Nastanek političnih strank. V: prav tam, str. 31–36; Vodopivec, Od Pohlinoe slovnice do samostojne države, str. 81–126, še posebej str. 106–107; Melik, Slovenci 1848–1918; Granda, Prva odločitev Slovencev za Slovenijo idr.

²⁰ Žal pa preglednejše študije o političnem življenju Slovencev v ZDA pred prvo svetovno vojno (kot tudi kasneje) ni. O političnem življenju socialistov v omenjenem obdobju tako še vedno največ izvemo v: Jože Zavrtnik: Ameriški Slovenci: pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in slovenske narodne podporne jednote. Chicago 1925 (dalje Zavrtnik, Ameriški Slovenci). Leta 1903 je bil ustanovljen slovenski socialistični klub in leto kasneje (po zgledu drugih izseljenskih podpornih organizacij v ZDA) Slovenska narodna podpora jednota (oboje v Chicagu). – Vodopivec, Od Pohlinoe slovnice do samostojne države, str. 125. V ZDA so socialisti imeli večji delež pristašev kot v stari domovini, izdajali pa so tudi številne časnike (npr. *Proletarec*, *Prosveta*, *Glas svobode*, *Edinost*) in druge publikacije. Mimogrede, slovenska politika v ZDA ni bila kopija politike v »stari domovini«. Če so bili liberalci in socialisti v stari domovini politični nasprotniki, so v ZDA na nekaterih področjih delovali z roko v roki (predstavniki obeh so bili npr. ustanovitelji Slovenske narodne podporne jednote). – Darko Friš: Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871–1924. Celovec-Ljubljana-Dunaj 1995, str. 198.

²¹ *Proletarec* je bil glasilo Jugoslovanske socialistične zveze, kasneje tudi Prosvetne matice v Ameriki. Izhajati je začel januarja 1906 v Chicagu in prvi urednik je bil Jože Zavrtnik, eden od najvidnejših socialistov med Slovenci v ZDA. Nekateri uredniki in sodelavci Prosvete so bili tudi na vodilnih mestih pri Glasilu Slovenske narodne podporne jednote (od leta 1906 Prosveta), tako je med časopisoma potekal boj za bralce. Časopis je bil sprva mesečnik, od oktobra 1907 do sredine 1950 tednik, nato je do ukinitve (6. 2. 1952) izhajal dvakrat mesečno (Jerneja Petrič: *Proletarec*. V: Enciklopedija Slovenije 5. Ljubljana 1991, str. 371).

²² *Proletarec*, 1906, št. 5, str. 5.

pokazal prav tako anonimni pisec v *Glasu svobode*,²³ »prvem svobodomiselnem listu za slovenski narod v Ameriki«, ki ga je soustanovil in izdajal gospod, »kateremu sta [bili] besedi socialističen in socialen kranjska klobasa«, torej g. Konda.²⁴ »Smeli ljudje! Po naključju prejel sem zadnjih par števil 'Proletarca'. Gospoda okoli Proletarca, ko Vas ne bi osebno poznal, bi Vam mogoče še nekoliko verjel ali dobro znani slovenski pregovor: 'Veliko besedičenja, mnogo laži', se mi nekako vsiljuje, ko čitam Proletarčeve predale. / Čemu vendar toliko pisarjenja o Jednoti, čemu toliko hrepenite po njej. Mari Vam žep skeli po njenih tisočakah in butice bole, ko uvidevate, da se ameriško-slovenski delavci prokleta malo za Vaša napadanja na isto in nje uradnike zmenijo. / Seveda, ko bi bili Slovenci tako neumni, in vas imenovali (menim vas Zahrbtnika) blagajnikom, Petriča tajnikom in Šemastega Šimona predsednikom liste in tako izročili Jednotin scepter vašemu podlemu blagorodju ter s tem zadostili vašemu pohlepu, Proletarčevi predali bi se morda napolnili s čitvom in socijalnim razmotrivanjem iz one knjige, ki je zapečaten z devetimi pečati in kar je Konda še kranjska klobasa. Kaj ne g. Zahrbtnik, kranjske klobase so dobre, ko bi jih takrat v Clevelandu imeli, nebi stradali. O, sladki spomin na 'kranjske klobase'. / Članom S. N. P. J. je dobro znano, da je bil Konda izvoljen tajnikom z 27, glasovi proti trem. / Kot tajnik in član Jednote, mu je naloga, isto braniti, zagovarjati in odbijati vsaki pohlepni napad na isto. To bode storil, če ima vsaj' toliko poguma kakor na korajžo klicani 'Šemasti Šimon'. / Kadar pa nas napadate glede socijalizma in se čutimo krive, ne odgovorimo ampak molčimo in vzamemo poduk kakor pošteni ljudje, vse kakor pa odgovarjati smo vam pripravljene na vale izmišljene neresnične članke. / Konda nima nobenega 99letnega 'franchise' na Jednoti, pač pa je bil častno izvoljen tajnikom iste, ko njegov 'term' poteče imeli bodele pravico kandidirati za isto mesto. Politika! / Ko ne bi on bil izvoljen tajnikom bi bil kedo drugi. / Ravno tako mu predbacivate »eno in udobno življenje na stroške slovenskega naroda. / Gospodine to menda po sebi vzameš. / Ti in tvoji pripadniki živite na mani in pijete vodo iz skale. Pri gornji opombi izpustil si važen odstavek: Kodla živi na stroške slovenskega a Zahrbtnik et cons. Na stroške slovenskega in hrvaškega naroda. Duševno revše, prosim te stori mi to uslugo in ne bij sam sebe po lastnem obrazu. / Kondovo nagoto hočeš pokazati, ali dosedaj si še malo v tej zadevi storil, pazi se, ravno tako tudi tvoji pomagači. da vase nagote kedo pred občinstvom ne postavi. / Gospoda, spomnite se: »Tunc tua res agitur paries cum proxima

²³ Glas Svobode sta v Pueblu v Koloradu 23. 10. 1902 ustanovila Martin Konda in Frank Medica. Sprva je izhajal tedensko, od konca leta 1913 dvakrat tedensko, nato spet tedensko ali občasno. Leta 1903 je Konda uredništvo časopisa preselil v Chicago in tu je izhajal do konca (28. 12. 1928). V Chicagu so prevzeli urejanje časopisa socialisti, ki so se sprli s Kondo in ustanovili časopis Proletarec (Janja Klasinc: Glas Svobode. V: Enciklopedija Slovenije 3. Ljubljana 1989, str. 232). Več o izseljenskem časopisju Jože Bajec: Slovensko izseljensko časopisje 1891–1945. Ljubljana 1980.

²⁴ Martin V. Konda, rojen v Osojniku pri Črnomlju leta 1872, je v ZDA prišel leta 1886. Sprva je bil v Pueblu (Kolorado) sodelavec časopisa Mir, leta 1902 pa je s Frankom Medico ustanovil Glas svobode. S časopisom se je naslednje leto preselil v Chicago, kjer je še isto leto pomagal ustanoviti društvo Slavija in prvi slovenski klub Jugoslovanske socialistične zveze, leta 1904 pa Slovensko narodno podporno jednoto, v kateri je do leta 1907 opravljal funkcijo glavnega tajnika. Leta 1908 je bil iz jednote izključen, tako je ustanovil podporno društvo, iz katerega se je razvila Slovenska svobodomiselnna podporna zveza (Jerneja Petrič: Konda, Martin. V: Enciklopedija Slovenije 9. Ljubljana 1995, str. 243).

ardet», in pustite Kondove konsortes na miru; če vam smo trn v peti, izpulite ga, ako ga morete. / Sicer pa gospoda, bolje bi bilo, ako uberete varno pot in če ste v resnici namenili predale svojega lista socijalnim razmotrivanjem, odpečatite ono grozno knjigo vaše duševne vede.»²⁵

Spor, ki mu sledimo skozi več deset številk sveže ustanovljenega *Proletarca* (prvič natisnjenega januarja 1906) in nekaj let starejšega *Glasa Svobode*, in ki ga je le z branjem časopisnih člankov težko razumeti v celoti (v veliki meri gre za osebna podtikanja in zmerjanja), je bržkone predvsem spor znotraj Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ),²⁶ o katerem »razmotriva« Jože Zavertnik – za pisca ali pisce *Glasa Svobode* g. Zahrbtnik – v svoji knjigi s klobasasto dolgim naslovom: »V človeški družbi učinkuje naravni zakon akcije in reakcije. Ta učinkuje tudi v vseh družbenih tvorbah, kakor državah, društvih in organizacijah. Zakon akcije deluje v interesu razvoja in napredka, zakon reakcije pa hoče ohraniti, kar je doseženo, in se upira evoluciji. Ta zakon je prišel takoj po ustanovitvi učinkovati v Slovenski narodni podporni jednoti. Pojavili sta se dve struji. Ena je hotela ohraniti podporno organizacijo tako, kakršna je bila, druga si jo je izkušala izpopolniti in spraviti v soglasje s časovnim napredkom. To pomeni, da je v organizaciji nastala frikcija, kajti vsaka struja je bila prepričana, da dela v njeno korist. Kaj takega pa ni nič škodljivega za organizacijo. Fricija pomeni, da je življenje v organizaciji, in da izkušajo vse struje po svojem prepričanju delati njej v prid.«²⁷ Vatroslav Grill je v knjigi *Med dvema svetovoma* bistveno manj idealističen, bolj konkreten: »Med Kondom, ki se je imel za svobodomisleca in urednikom Zavertnikom, ki je bil socialist, je prišlo do spora zaradi politične usmeritve lista [*Glas svobode*], nakar je SNPJ ustanovila svoje glasilo, ki se je čez leta spremenilo v dnevnik Prosveto, Konda in nekateri njegovi somišljeniki so kmalu zatem ustanovili novo organizacijo Slovensko svobodomiselnno podporno zvezo, s sedežem v Chicagu.«²⁸

No, to »socialistično razmotrivanje« ni tako zlahka izpljunilo kranjske klobase iz svojih ust: »*Vodja ponarejenih Chicaških obersocijalistov si je zopet zadal krepko zausšnico. Njegovi zbesnelosti ne zadošča dosti njegova 'krvava flika', pač pa se je zatekel še na drugo polje, kjer javno kaže svoje trblobo. / Znašel je drugo sredstvo, s katerim misli udrihati po M. V. Kondu. To najnovejše sredstvo išče sedaj pri društvenih sejah društva Slavije. / Pokazal je Kovačev Jože, da ima korajžo in hlačice se mu ne tresejo, kadar mu gre za to, da bi se rešil iz zagate. Vsakovrstne načine je vse uporabljal, da bi prišel do oblasti in groša (kranjske klobase) vendar vse zaman. Ne eno, niti drugo se mu ne posreči,*

²⁵ Glas svobode, 11. 5. 1906, Dopisi. Proletarčevim.

²⁶ SNPJ (Slovene National Benefit Society) je bila ustanovljena 1904 v Čikagu za socialno pomoč članom ob boleznih, poškodbah pri delu ali smrti. Toda bila je veliko več kot največja zavarovalna družba Slovencev v ZDA, saj so številna njena društva gojila izobraževalno, kulturno idr. dejavnost, pomagala je matični domovini z denarno in gmotno podporo, izdajala je številne publikacije idr.

²⁷ Zavertnik, Ameriški Slovenci, str. 556.

²⁸ Vatroslav Grill: *Med dvema svetovoma*. Ljubljana 1979, str. 141. Grill ponuja tudi nekoliko drugačno interpretacijo teh »političnih sporov«: »Ko danes berem, kako so organizacije premagovale notranja trenja, se ne morem znebiti vtisa, da so številna nesoglasja izvirala iz osebnih ambicij in kapric.« – Prav tam, str. 139.

kajti oblast je v drugih rokah, a klobaso mu je pa maček odnesel, vendar tipanje še goji vsaj do klobase (delajo jih vedno iz sveže svinine). / V nedeljski seji Slavije, je ta 'manager klobasarske delavnice' predlagal pri seji, da naj društveniki izvolijo tri može (3 može od soc. kluba imajo vže zvoljene), kateri naj bi rešili njegovo čast in poštenje iz krutih Kondatovih rok.«²⁹

Glas svobode seveda ni prinašal le »socialističnega razmotrivanja«, ampak tudi številne, vsemogoče reklame za kranjske klobase. Ta reklama je krepčala obravnavani številki časopisa.

Kaj lahko dodamo po tem kratkem izletu v deželo »slovenske klobase«? Da s kranjsko klobaso ne gre opletati kar vse povprek, ker te lahko hitro nazaj udari, kar je dobro spoznala tudi znana gospodinjska strokovnjakinja, junakinja naslednje zgodbe.

»Razkritja gospodinjske strokovnjakinje o učinku kranjske klobase«

Kranjska klobasa zamasti tudi enega od »največjih škandalov, ki so se pripetili na Kranjskem tik pred 1. svetovno vojno« – v letih neizprosne klerikalno-liberalnega spopada za oblast,³⁰ na dolgo in široko opisanim v knjigi Damirja Globočnika (po kateri tudi povzemam spodnje besedilo), v » aferi Theimer, ki jo je maja 1913 zakuhalala 'nemška dama' Camilla (Kamilla) Theimer«. Kamila Theimer (tako je bilo njeno ime največkrat zapisano v slovenskih časnikih) je bila dunajska znanka vodilnih mož katoliške stranke, dr. Ivana Šusteršiča, Frana ali Franca Povšeta in še posebej dr. Janeza Evangelista Kreka. Na Dunaju se je uveljavila kot publicistka in je delovala v okviru Poljedelske državne ženske zveze (Landwirtschaftliche Reichfrauenvereinigung), ki se je trudila pospeševati gospodinjsko izobrazbo žensk. V zvezo je bila včlanjena tudi

²⁹ Glas svobode, 18. 5. 1906, Blamaža nad blamažo.

³⁰ Gl. npr. Vodopivec, Od Pohlinove Slovnice do samostojne države, str. 124.

soproga kranjskega deželnega glavarja Bogomila Šusteršič, ki je Kamilo Theimer seznanila z nekaterimi prvaki in veljaki SLS. S pomočjo zveze in po zaslugi poznavanja gospodinjskih tečajev si je Kamila Theimer uspela pridobiti ugled tudi na ministrstvu za poljedelstvo. »Gospodinjska strokovnjakinja«, vplivna referentka za gospodinjske tečaje pri ministrstvu za poljedelstvo je tako odpotovala tudi v Ljubljano, da bi pomagala pri pripravi tečajev za slovenske kmečke gospodinje. Toda kmalu po njenem prihodu v Ljubljano se je prijateljstvo Kamile Theimer s prvaki katoliške stranke iz ne povsem znanih razlogov hitro končalo. Kamila Theimer naj bi lažno trdila – tako so menili njeni nekdanji dobri znanci na Kranjskem – da jo je poljedelsko ministrstvo poslalo v Ljubljano z namenom priprave načrta in statuta za seminar za učiteljice za gospodinjski pouk v Marijanišču ter sprejema poljedelskega ministra. Poroka s poslancem Franom Povšetom pa naj bi gospodinjsko strokovnjakinjo popeljala kar do mesta soproge deželnega glavarja. Kamila Theimer naj bi spletkarila tudi na druge načine. Kmalu po tem, ko je stopila v ljubljansko politično družbo, je ta razkrila njeno nenavadno obnašanje in sprejeta je bila z nenaklonjenostjo.

Toda ambiciozna gospodična se ni vrnila na Dunaj in ni pozabila na svoje nehvaležne kranjske znance. Izbrala je maščevanje – pisma v vodilnem liberalnem glasilu, najbolj razširjenem in branem slovenskemu dnevniku *Slovenski narod*, s katerimi je začela razkrivati zaupne detajle iz zakulisja SLS, ki jih je začinila z intimnimi podrobnostmi iz zasebnega življenja kranjskega deželnega glavarja in drugih katoliških veljakov, pokritizirala je tudi gospodinjske tečaje na Kranjskem, najostrejše bodice pa je namenila svojemu nekdanjemu dobremu – in če je verjeti njenim besedam – tudi intimnemu prijatelju dr. Janezu Evangelistu Kreku. *Slovenski narod*, ki je pismom namenil veliko pozornost in jih pogosto objavil na prvih straneh, je sprožil enega od največjih družabno-političnih škandalov na Kranjskem,³¹ in kot pravi Bernard Nežmah, je v zgodovino slovenskega časnikarstva vpeljal metodo »character assassination«, ali kot bi danes rekli, medijski umor osebnosti.³² Razkritja gospodinjske pomočnice so v katoliškem taboru povzročila veliko zadrego, branili pa so se tako, da so Kamilo Theimer označili za histerično, nevrotično, prismojeno in umobolno.³³

A kaj je pravzaprav počela kranjska klobasa v tem družabnem škandalu, zavretem v ozračju neizprosne liberalno-klerikalnega boja za oblast?

Kranjska klobasa se pojavi zgodaj v aferi, v bržkone tretjem pismu Kamile Theimer, objavljenem v *Slovenskem narodu* (šest številka za prvim pismom): »Nič ni za etično in umstveno kvalifikacijo klerikalcev bolj značilno, kakor da na stvarna očitanja, ki jih ne morejo ovreči, ne odgovarjajo stvarno, nego z blatom. Spuščati se v polemike ta-

³¹ Prvo novinarsko pero Slovenskega naroda je bil v tem času Miroslav Malovrh, ki je k časniku prišel na priporočilo Ivana Hribarja, svojega najpomembnejšega zaščitnika pa je našel v dr. Ivanu Tavčarju, zagovorniku »farških gonj« ne glede ali so bile upravičene ali ne. Miroslav Malovrh je bil prepričan antiklerikalec, odlikoval se je tudi v razpihovanju škandalov. – Damir Globočnik: Afera Theimer. Radovljica 2001 (dalje Globočnik, Afera Theimer), str. 21–22.

³² Bernard Nežmah: Časopisna zgodovina novinarstva: na Slovenskem med letoma 1797–1789. Ljubljana 2012 (dalje Nežmah, Časopisna zgodovina novinarstva), str. 95.

³³ Globočnik, Afera Theimer, str. 21–22.

kega značaja je pod mojo častjo. Da se pa spozna resnica, moram a neke stvari pribiti. Jaz nisem »krščena Židinja«, kakor trdi 'Slovenec', nego izhajam tako od očetove, kakor od materine strani iz stare arijske rodovine. [...] Nadalje nisem stara 45 let, nego sem slučajno včeraj obhajala svoj reci in piši 46. rojstni dan. Moja sestra doktorica Marija Theimer ni v nekem sanatoriju, nego sekundarna zdravnica v bolnici nadvojvodinje Zofije. Ravno tako malo sem jaz histerična in tudi samomorilnega poskusa nisem napravila. Pač pa sem spomladi lanskega leta prestala vnetje ledvic in so vsled tega nastale hude prebavne težave. Vsled telesnega napora, prehlajenja ali celo, če se razburim, nastanejo intenzivne mrzlične bolesi, česar tudi dvakratna kura v Karlovih varih ni mogla odpraviti. Kmalu po svojem prihodu v Marijanišče sem imela vsled uživanja mastnih kranjskih klobas tak napad. Moje slabo zdravje je eden glavnih vzrokov, da sem za zdaj odklonila ponudbo gospoda sekcijskega šefa Kollerja, naj vstopim kot konzulentinja s popolnoma samostojnim vodilnim delokrogom v c. kr. poljedelsko ministrstvo, da sodelujem pri reorganizaciji kmetijskega gospodinjkega pouka in tudi eventualno poznejše sprejetje te ponudbe sem morala napraviti odvisno od svojega zdravstvenega stanja.«³⁴

V Kamilino kranjsko klobaso je kajpada z velikim užitkom ugriznil Slovenec: **»Razkritja gospodinjske strokovnjakinje o učinku kranjske klobase. I Gdč. Kamilla Theimer nam piše:** 'Jaz nisem krščena Židinja, marveč izhajam tako z očetovo kakor z materine strani iz stare vojaške rodbine. Nisem umobolna in tudi nisem v Marijanišču izvršila samomorilnega poizkusa. Pač pa sem leto dni bojna na ledvicah in pri najmanjši pogreški v dieti trpim na bljuvanju, združenim z diarejo (Brechdurchfall). Vsled zavžitja mastne kranjske klobase sem v Marijanišču prestala tak napad. Iz zdravstvenih ozirov tudi doslej nisem sprejela mesta konzulentinjo c. kr. Poljedelskega ministrstva za celokupni podeželski gospodinjki pouk, katero mi je gospod sekčni načelnik Koller ponudil že februarja t. 1., dasi mi je ministrstvo v vsakem pogledu ustreglo — in sem tudi eventualni kesnojši sprejem zvezala s pogojem, da se mi zdravje popolnoma povrne. Jaz ne trpim na domišljevanju, da bi morala postati žena kranjskega deželnega glavarja. Ravno nasprotno sem jeseni minulega leta začasa dr. Krekovega razdora z dr. Šusteršičem radi njegovo politike (politische Haltung) prisojanje (Zumutung) dr. Kreka, s katerim sva bila dotlej prijateljja, naj iz političnih razlogov poročim državnega poslanca Povšeta, z ogorčenjem zavrnila, ker tedaj dotičnega gospoda še takorekoč poznala nisem in so nisem hotela iz političnih razlogov prodati (verschachorn). V Marijanišče sem prišla radi povoda (Veranlassung) in izrečnega povabila predsednika c. kr. kmetijske družbo za Kranjsko, gospoda Povšeta in sicer da bi kot strokovnjakinja sestavila učne načrte za novo semenišče, ki so jo imelo ondi ustanoviti, in se tudi le zato vrnila na, Dunaj, ker sem imela ondi radi razdružitve in likvidacije poljedelskega državnega ženskega društva nujno opraviti. Ravno tako neresnično so tudi vse druge 'Slovenčeve' trditve. I Camilla Theimer.' / Samoobsebi se razumo, da sedaj 'Slovenec' da popolno čast duševnemu zdravju gdčne Kamile Theimer, ker je sedaj kot strokovnjakinja popolnoma jasno dokazala, odkod in kje je njena bolezen, namreč od — mastne kranjsko klobase.«³⁵

³⁴ Slovenski narod, 19. 5. 1913, Odgovor Slovencu.

³⁵ Slovenec, 21. 5. 1913, Dnevne novice.

Sledil je odgovor *Slovenskega naroda* oziroma Kamile Taimer z mastnim naslovom »Mastna kranjska klobasa«: »'Slovincu' se je zdelo potrebno, dodati mojemu popravku nekaj pripomenj, v katerih dvomi, da je bila mastna kranjska klobasa edini vzrok moje bolezn. Občudujem njegovo bistrournost po zasluženju in priznavam brez vsega obotavljanja, da je to pot — izjemoma — zadel resnico. Da, na dan Marijinega oznanenja, torej dne 25. marca opoldne v Marijanišču zavžita mastna kranjska klobasa res ni bila edini vzrok moje bolezn, nego je ta težko prebavljiva jed bila le nekako prvi vzrok. Dan poprej je bil namreč gospod deželni glavar dopoldne lastnoosebno pri meni in me je za dan 25. zvečer povabil k sebi in svoji soprogi na večerjo. Potem me je zopet lastnoosebno spremil h gospodu Povšetu, pri katerem sem bila povabljen na obed. V tem, ko sem jaz natikala svoj klobuk, je gospod deželni glavar porabil priliko, da je rekel čestiti sestri Lidvini, prednici Marijanišča, ki mu je delala družbo, da je vendar večna škoda, da sem jaz kot ženska prišla na svet, češ, če bi bila moški da bi bila vsled svojih odličnih duševnih zmožnosti gotovo že davno minister postala. Omenjam to le mitnografe, da pokažem, da me Susteršič in tovariši vsaj takrat niso smatrali za umobolno in si steli v dobro, da so z menoj znani. Kakor rečeno, obedovala sem potem pri Povšetu, oziroma pri njegovi hčeri g. Erni Krajec. Tudi to povabilo ima svojo predzgodovino, ki je vredna, da se jo pove. Soprog g. Erne Povšetove, inženjer Krajec je, kakor znano, v deželni službi. Ta odlično kvalificirani uradnik je bil že celih pet mesecev predlagan za stavbnega svetnika, pa ni mogel doseči, da bi bil imenovan, dasi je bil dotični akt popolnoma izgotovljen in je bilo samo še treba, da ga gospod deželni glavar podpiše. Vzlic vsemu siljenju od strani dr. Lampeta pa tega podpisa ni bilo dobiti. V svoji nevolji sta se Povše in njegova hči obrnila name in sta me prosila, naj jaz za zeta, oziroma soproga posredujem pri Kreku. To posredovanje je imelo seveda v 48 urah zaželeni uspeh in zahvala za to je bilo povabilo na obed. Med tem obedom je prišlo od gospoda deželnega glavarja na gospoda Povšeta pismo, obsezajoce povabilo na dan 25. in ključ k loži deželnega glavarja za tisti večer. Povše je hotel oboje odkloniti, ker — kakor je rekel — ne mara ničesar od ljudi, ki so mu v vsakem oziru toliko zla storili, kakor Šusteršič in njegova soproga. Glede lože ga tudi ni bilo pregovoriti, pač pa se je končno udal skupnim prošnjam njegove hčere in mojim in me je tudi naslednji večer točno ob določenem času spremil v deželni dvorec. / Po lukuilični večerji so gospodje — razen Povšeta je bil navzočen samo še prelat Kalan, ravnatelj Marijanišča — sedeli v sobi za kadilce, dočim sva gospa deželna glavarica in jaz ostali v salonu. Gospa Bogomila je bila najbrž že slišala o čenčariji, ki je spravljala moje ime v zvezo s Povšetom in se je očitvidno hudo bala, da bi jaz po sprejetju eventuelne Povšetove ponudbe postala njena tekmovalka. Strah pred to možnostjo je bil tako velik, da ni samo pozabila na previdnost, ki jo je zahtevala pamet, nego je tudi pozabila na najelementarnejše dolžnosti spodobnosti. **Izrazila se je napram meni o gospodu Povšetu, ki je bil ravnokar vstal izza mize in se je še pušič v sosednji sobi pogovarjal z njenim soprogom, da mi je zanjo stopila rdečica v lica in sem se s težavo premagovala, da ni prišlo do eklata.** Pri tej priliki mi je rekla, da je njen mož prevzel mesto deželnega glavarja samo prisiljen, ker nikogar drugega ni bilo, ker tisti, ki so bili na razpolaganje, nimajo potrebnih zmožnosti za ta urad. In da bi odpravila vsako nesporazumljenje, je namignila z roko v smeri proti Povšetu. Dostavila je potem še, da Povše očitvidno telesno in duševno

vsak dan bolj hira in da ga že lastni otroci imenujejo **staro babo**. V ilustracijo te opomnje mi je potem takoj povedala primerno storijo. Tudi sicer mi je povedala še marsikaj in je zaničljivo govorila o Povšetovi pokojni soprogi, o malomeščanskem načinu življenja cele rodovine, o njeni znani štedljivosti – izrazila se je drugače – in tako dalje z gracijo. Navadno mi ne zmanjka besed, a to pot, ko sem čula toliko nizkotnosti v mišljenju in obliki, mi jih je res zmanjkalo. Še divjakom je gost svet, tu pa se je soproga deželnega glavarja izražala na tak način in še napram tujki o tovarišu in pristašu stranke njenega moža, o možu, ki je še pred malo minutami užival njen kruh. Vozeč se domov, nisem mogla tega doživljaja takoj povedati Povšetu, ker nas je prelat spremljal in tako sta s silo zadržani stud in nevolja zvečer dopolnila, kar je bila začela opoldne kranjska klobasa. Z drugimi besedami: ponoči sem hudo obolela. Naslednje dopoldne sem potem povedala to lepo dogodbo Povšetu, ki je bil prišel vprašat, kako se mi godi. Izvajal je konsekvence v toliko, da od tedaj ni več prestopil praga dež. dvorca. Najbrž je moje trdovratno molčanje pripravilo gospo Šusteršičevo do mnenja, da se je ponesrečil njen poskus, me preplašiti pred eventualno poroko s Povšetom, na kar je bil poslan dr. Pogačnik nad Povšeta samega. / V svojem prvem odgovoru na nespodobne napade 'Slovenca' nisem tega omenila, ker mi je zoprno, vpletati v javna razpravljanja osebne stvari, ponovljene podlosti 'Slovenčeve' pa so me odvezale te dolžnosti, ki sem si jo sama naložila. / Kamila Theimer.«³⁶

Kranjske klobase pa kar še niso mogle izpuhteti iz te afere. Odklobasale so še v Slovenčeve »Dnevne novice«: »**Klobase**. Učinek mastne kranjske klobase, katerega je Kamila Theimer definirala z 'Brechdurchfall', je v 'Slov. Narodu' izredno obilen. Ta gre naprej in se ne more ustaviti. Kamila Theimer pravi v sobotnem 'Narodu': 'Navadno mi ne zmanjka besed.' — Po zaužitju usodepolne kranjske klobase dne 25. marca opoldne je postalo to še bolj resnično. Ubogi liberalci, ki so od razkritij Kaimile Theimer pričakovali čisto drugačen efekt, se sedaj že sami zgražajo nad tako obilnim produktom te bolezn. Bljuvanja pa še ne bo konec, kajti Kamila Theimer, ne še izmodrena vsled zaužite kranjske klobase, piše v sobotnem 'Slovenskem Narodu' zopet o samih obedih. Gostobesedno pripoveduje, kam je bila vse na obed povabljen, kdo jo je spremljal, kaj jo govorila, ko si je natikala klobuk itd. Najbolj huda je na deželnega glavarja dr. Šusteršiča, in sicer iz dveh vzrokov: ona definira večerjo, ki jo je zaužila pri deželnem glavarju kot lukulično, torej je gotovo zaužila tam zopet kako kranjsko klobaso, kajti drugače bi si mi ne mogli razlagati tako dolgega članka. Drugi vzrok, zakaj je tako huda na dež. glav. dr. Šusteršiča, ker on 'Slovenca' javno ne zavrne, ker je 'Slovenec' pisal o njej, da je umobolna. Kamila Theimer namreč v 'Narodu' dokazuje, da je dr. Šusteršič nasprotnega mnenja kot 'Slovenec'. Kamila Theimer namreč piše: 'V tem, ko sem jaz natikala svoj klobuk, je gospod deželni glavar porabil priliko, da je rekel čestiti sestri Lidvini, prednici Marijanišča, ki mu jo delala družbo, da je vendar večna škoda, da, sem jaz kot ženska prišla naž svet, češ, če bi bila možki, da bi bila vsled svojih odličnih zmožnosti gotovo že davno minister postala.' — Torej to je dr. Šusteršič povedal sestri Lidvini ob tako slovesnem trenutku, ko je bila ravno kar zopet povabljen na nov obed. In ta dr. Šusteršič ne izvaja sedaj konsekvence in kakor smo poizvedeli, pri zadnji konferenci z grofom Sturgehom o rekonstrukciji kabi-

³⁶ Slovenski narod, 24. 05. 1913.

neta niti omenil ni Kamilo Theimer! Po vsej pravici ga bo Kamila Theimer zato še hudo prijela. Ona se je vendar dovolj žrtvovala za južne Slované, kajti tudi po večerji pri gospej deželni glavarici je ponoči hudo 'obolela'. Že v dvorcu se je, kakor v 'Narodu' pripoveduje, pri razgovoru s težavo premagovala, da ni prišlo do eklata.' Ampak ta učinek je bil pri Kamili Theimer neizogiben, kar žalostno dokazujeta 'Narod' in 'Zarja'. Radovedni smo, ali so liberalci vendar enkrat prišli do prepričanja, da v politiki S. L. S. babje čenče sploh nimajo nobenega mesta!»³⁷

Afera se je seveda kot veriga klobas nadaljevala tudi po »učinku mastne kranjske klobase«, časopisno uživanje kranjske klobase pa se je s tem pismom v aferi Theimer najverjetneje končalo.³⁸ A za razliko od publicistke Theimerjeve – ki se je lansirala kot predstavnica »novega žanra jedko ostre kritike politikov in cerkvenih avtoritet, toda po obračunu s Krekom«, ni bila angažirana kot redna sodelavka, »ki se bo posvečala še drugim anomalijam politično-cerkvenih vrhovnikov, temveč« je bila izbrisana iz novinarskih vrst³⁹ – je kranjska klobasa nadaljeval svoj slavni pohod, ki bi mu lahko rekli tudi »triomphe d'objet« ali medijski triumf predmetnosti.

Konec

Kaj lahko sploh rečemo o teh časopisnih madežih kranjske klobase v slovenski politiki? Da je imela kranjska klobasa pomembno mesto v slovenski politiki v obdobju od pomladi narodov do razpada Avstro-Ogrske? No, to bi bilo neokusno pretiravanje.

Je kranjska klobasa imela (vsaj) politični potencial? No, predvsem je imela simbolni, označevalni potencial, bila je izrazito označena reč, ki je lahko pritegnila zelo različne (upo)rabe, bila je prikladna, pogosto pri roki za različne priložnosti in potrebe, med drugimi tudi, kot smo lahko okusili, za mnogotere politične. Bila je bržkone ena od simbolno najbolj mastnih, sočnih, hranljivih stvari v obravnavanem obdobju (analiz simbolnih aspektov stvari iz vsakdanje kulture (še) nimamo, tako je to lahko le lahkotna izjava, brezbrizno postrežena po listanju sicer številnih časopisov, a z ozkim ciljem odkrivanja kranjske klobase).

Le kakšna bi bila slovenska politika brez kranjske klobase? Nedvomno veliko bolj pusta, suha in neužitna. Torej, bržkone bo res držalo, da ko enkrat razumemo razmerje med kranjsko klobaso in politiko, na novo odkrivamo zgodovino nas samih. Naša politika je bila (in še vedno je) kranjska klobasa! »Kaj ne, modri možje!«

³⁷ Slovenec, 26. 5. 1913.

³⁸ »Najverjetneje« zato, ker številni časopisu niso v digitalni knjižnici Slovenije, ki je meni omogočila iskanje pack kranjske klobase v slovenskem časopisju. Kot lahko vidimo v knjigi Damirja Globočnika, pa so tudi številni drugi časopisi spremljali in komentirali afero Thaimer.

³⁹ Nežmah, Časopisna zgodovina novinarstva, str. 95.

 Jernej Mlekuž

 »MY POLICY IS CARNIOLAN SAUSAGE«
 A COUPLE OF CARNIOLAN SAUSAGE STAINS IN THE SLOVENIAN POLITICS,
 SMEARING THE SLOVENIAN NEWSPAPERS BEFORE WORLD WAR I

 S u m m a r y

In the period between the Spring of Nations and the dissolution of the Austro-Hungarian Empire, Carniolan sausage did not only fill stomachs. It was also a highly esteemed refreshment, a stimulant for what was initially nascent and later – in the final decades of the period under consideration – already completely awakened national identity. Due to its unmistakable Slovenian taste it had a special place in the Slovenian society and culture. However, what about its place in the political life? It especially had a great symbolic potential and it was a strongly marked object, allowing for various uses. It was convenient, frequently available for various opportunities and needs, among others also for a range of political applications. The article limits itself to three Carniolan sausage stains in the Slovenian political life in the period under consideration, smearing the Slovenian press. a.) Carniolan sausage plays a role in the criticising and opposition to the so-called »flexible« – liberal politicians arguing for moderate national policy in the Taaffe period. This criticism, published in the main Slovenian liberal newspaper *Slovenski narod*, shares the opinion that Carniolan sausage – undoubtedly a well-established indicator of what is Slovenian, but on the other hand also a very trivial, commonplace, material thing – “[...] will not save the nation from perishing, no matter how greasy”. The »flexible«, opposed by the older liberals and even to a greater degree by younger radicals with their demands for a more decisive national policy, were reproached with »daydreaming about the promise of 'Carniolan sausages'«, i.e. an overly trivial, unimportant national object. b.) Carniolan sausage also appears in the dispute within the socialist camp among the Slovenian emigrants to the United States and in the newspapers *Proletarec* and *Glas Svobode*. The journalist of *Proletarec* reproaches the founder of the *Glas Svobode* newspaper that the words “socialist and social are Carniolan sausage to him”, meaning an unimportant, banal thing. In their responses to the reproach, the journalists of *Proletarec* bit into this Carniolan sausage metaphor with less “contempt” and with great pleasure. c.) Carniolan sausage also makes an appearance in one of the biggest social-political scandals, taking place in Carniola before World War I – in the years of the ruthless clericalist-liberal struggle for power during the so-called Theimer affair. The central clericalist newspaper *Slovenec* responded energetically to the letters by Kamila Theimer, published in the leading liberal gazette *Slovenski narod*, in which she started revealing confidential behind-the-scenes details of the Slovenian People's Party. Carniolan sausage turns up in one of Kamila Theimer's letters and the journalists of the *Slovenec* newspaper kept it warm in quite a few of their subsequent letters. The described examples attest to the fact that Carniolan sausage had a symbolic potential. It was a strongly marked object, allowing for various uses. It was convenient, frequently available for various occasions and needs, among others also for a wide range of political applications.